

építészetünkben: elsősorban pécsi, kecskeméti és szegedi építészek munkáiban (magunk is erre keressük az utat).

Ez a jelenlét nem formák átvételéből áll (bár adott esetben ezt sem zárjuk ki — ez inkább itthon van, mint a külföldi divatjelenségek másolása), hanem a szellem azonosságából, az ugyanazon forrásokra járásból fakad. Mások a megjelenési módok, mert változott a világ, mások a használati igények, mások a megvalósítás műszaki feltételei is. Az évezredek át megőrzött szellemiséget befolyásolták ugyan az évtizedek, de a lényeg (az örök emberi) nem változott, ez pedig kézműves módszerekkel és újabb anyagok, szerkezetek alkalmazásával egyaránt kifejeződhet. A mára kiterjedt rendeltetési igények és megvalósítási lehetőségek között bővült a kifejezési eszközök köre, nagyobb teret engedve az egyéni adottságoknak (bár ez a sokszínűség nem kevéssé a szellemi egység fogyatékosságából és a megvalósítás keserves útján tett engedményekből fakad).

Hisszük, hogy Kós Károly öröksége egészében érvényes, mert gyökerei a legmélyebbre nyúlnak, az ott fakadó vizek éltetőek ma is.

Pál Balázs

Mennyit ér számomra az az építészet, melyet neve fémjelez? Hogy az építést megközelíthessük, több mint száz tervét kellene áttekinteni; megismerni a megvalósultakból, közöttük középületeket (a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum vagy a kolozsvári Monostori úti református templom) és lakóházakat (Csulak Samu háza Sepsiszentgyörgyön vagy a tűzvészt szenvedett bukovinai Józseffelva részére tervezett lakóház típusterve). Koncepcionális tervei közül ismeretes a Wekerle-telep főterére adott beépítési javaslata, mely nem párkány-magasságban, hanem szintszámában határozza meg a beépítés módját, és hogy minden házat más építész tervezzen. Így került sor az ő, a Zrumeuczky Dező, a Lechner Lóránd, a Wálder Gyula és más építészek megbízására. Műemlék-helyreállításban (kolozsvári Mátyás király szülőháza vagy a bonchidai Bánffy-kastély) Erdély számos építészeti műemléke tanúskodik hozzáértő gondosságáról.

Teljesebb képet azonban csak akkor kapunk, ha megismerjük az iparművészet területére tartozó belsőépítészét (templombelsők és berendezéseik), a díszítőszobrászat kőbe, fába zárt alkotásait és a több száz tusrajzát és linometszetét az építészeti és könyvillusztráció-grafikáit. Ez az út egyenes vonalban követi alkotó tevékenységét a könyvművészet területére, ahol szintén maradandót alkotott (Erdélyi Szépművészeti Céh).

Végül, de nem utolsósorban szépirodalmi alkotásai (regény, színjáték, ballada) és a szakirodalom (tanulmányok, kritika). A fentiek ismerete nélkül az építész Kós Károlyt megismerni és értékelni lehetetlen lenne.

S akkor még nem szóltunk az egyéb: kulturális és társadalmi területeken kifejtett tevékenységéről, mely személyiségének mindig is része volt.

Ha vizsgálódásaink során önmagáról megjelent írásait faggatjuk, a következőket találjuk:

Kós Károly építészeti szemlélete négy forrásból táplálkozott: 1. A ruszini, morrisi eszmék, melyeknek már korán híve és kitűnő ismerője, megállapítva, hogy az európai kultúrának fénykora a középkorban lelhető fel. 2. A századforduló építészetének, a secessziónak a törekvései, amelyek ifjúkorát megtermékenyítik. 3. A magyar nép művészetének és építészetének világa, szerkesztésmódjának logikája. 4. Kis-ázsiai és itáliai tanulmányútjain szerzett tapasztalatok.

talatainak sajátos, egyéni értelmezése, szinte felfedezésszerű élménye. (Bővebben lásd Pál Balázs: Kós Károly monográfia. Akadémiai Kiadó, 1983, 12—23. old.)

A neve által fémjelzett építészetben felismerhető e négy forrás ihlető ereje és megértett igazsága. Ha igaznak fogadjuk el, hogy az építészet mindig azt a kort fejezi ki, melyben született, akkor Kós Károly építészetére ez fokozott értelemben igaz. Ihlető forrásainak intenzitása egész életművén töretlenül nyomon követhető. De jellemzően nyitott személyiségére, élete során mindig fogékony volt az új irányzatokra, legyenek azok a legsarkítottabbak, ha mögöttük a talentum csillogását felfedezte.

Kós Károly életműve személyiségének olyan értékeivel ismertetett meg, mint emberség, elhivatottság, kötelességtudat és ez mind nagy horizontú hozzáértésén átsugárzott. Köszönet Neki érte.

Jeney Lajos

Nem vagyok Kós-szakértő, földije sem vagyok, hiszen Biharnak abból a kis háromszögleteből származom, amely mindig magyar maradt, mégis minden december 16-án megemlékeznek sokadmagammal a MÉSZ-székházban — vagy máshol — születése napjáról.

Építészetének közismerten egyik meghatározó gyökere a középkori építészet. Számomra gót és román katedrálisok, templomok sejlenek fel egy-egy Kós-mű első szempillantású felületes szemlélete kapcsán.

Bútorait nézve pedig bihari és hajdú nagyapáim saját maguk faragta padjai, kecskelábú asztalai, fejszékek, kendertilolók, mángorlók és egyéb bútorok és eszközök fájdalmasan pusztuló emléke kísért.

Tovább kell nézni, elemezni műveit, hogy mélyebb rétegek táruljanak fel számomra. Részleteiben, egész gondolkodásmódjában megjelenik a magyar nép művészetének és építészetének szinte kézzel fogható hatása.

Számomra a történeti négy gyökérből, melyből Kós Károly építésze táplálkozik, ez a kettő tűnik uralkodónak, meghatározónak.

A hagyományokhoz való viszonyáról ő maga írta a Magyar Építőművészetben vele foglalkozó cikk kapcsán: „Igen! Néhány év óta (1956) a mai magyar építészgeneráció kiásott engem a romokból. Felfedezték most, hogy ezelőtt fél évszázaddal azon az alapon kezdtem az építőművészet magyar szellemű és jellegű kialakítását munkálni, amely alapon (nép és hagyomány) Bartók—Kodályék meg is találták, fel is építették a korszerű zeneművészet magyar szellemű és jellegű stílusváltozatát. S nem rajtam múlt, hogy ezt a kezdést eltemették a háborúk és forradalmak katasztrófái.

De, hogy a kezdés jó és helyes volt (s talán nem is hiábavaló, ha csak figyelemztetés is), azt igazolta most — jó félszázad múlva — nemcsak az én egykori építési törekvésem felfedeztetése, de hogy ezt a magyar építőművészet mai legilletékesebb fóruma: a Budapesti Műszaki Egyetem arra méltatta, hogy ez év elején »honoris causa« doktorává avatott. (E hónapban kaptam meg az egyetem művész kiállítású tiszteletbeli doktori oklevelét.) (Lám csak, mennyivel szerencsésebb vagyok én — s ezt nem összehasonlításképpen mondom — néhai való Katona Józsefnél, akit csak jóval halála után fedeztek fel és méltattak mint a magyar drámairodalom máig is még páratlanul legnagyobb alkotásának, a Bánk bánnak megteremtőjét.)